

המנורה

והאור הגנוז בתורה

**בין מלכות יון למלכות שמים • בין מלכות לתורה, בין יהודה
ליששכר • קיתון אחד ובית המקדש שמו • קרן השור וחוקת
התורה • סיכום**

לאחר שביררנו את היחס של האור הגנוז למקדש ולחנוכה, מוכנים אנו לברר גם את הקשר בינו לבין המנורה והתורה.

בספרות ההלכה מבואר, שיש עניין מיוחד להרבות בתלמוד תורה בחנוכה. השל"ה הקדוש מביא בסוף ענייני תפילה שימי החנוכה ראויים להרבות בהם בלימוד התורה יותר משאר הימים. בדרך מליצה נוהגים לומר - "מאי חנוכה? דתנו רבנן" (ע"פ הגמ', שבת כא ע"ב), ללמדך, שמהותם של ימי החנוכה שהם ימי לימוד תורה. ואכן מלחמת יון בישראל התמקדה בלימוד התורה. וכן מצאנו בנוסח "על הניסים" שאומרים בימי החנוכה: "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", הרי שעיקר המגמה של היננים היתה לפגוע בתורת ישראל. על כן הביטוי הנאות ביותר לציון הניצחון על היננים הוא הריבוי בעסק התורה.

ביתר שאת הדגיש זאת החת"ס, שעצת היצר היא להפריענו דווקא בימי

החנוכה, כדי למנוע לימוד תורה. כמו כן, מציין החת"ס, שבימים אלו נמסרו סודות התורה למשה רבינו, ולכן ימי החנוכה מסוגלים יותר ללימוד התורה (מנהגי בעל חת"ס, פ"ט, אות א). הרי שימי החנוכה מסוגלים להשגת פנימיות התורה, וממילא - עולה החיוב לנצל את הימים הללו כדבעי.

ומכאן מובנת מרכזיותה של המנורה בחנוכה, שכן הגמרא בכבא בתרא מלמדת, ש"הרוצה שיחכים - ידרים" (כה, ע"ב), שהרי מנורה בדרום, והמנורה היא הסמל לחכמת התורה. ובמסכת ברכות שנינו שהרואה שמן זית בחלום - יצפה לחכמה (ז, ע"א). וכן מובא במס' מנחות, ש"מתוך שרגילים בשמן זית - חכמה מצויה בהם" (פה, ע"ב). הנה מבואר, שהיננים טימאו את השמנים בכוונת מכוון, ואין זה מקרי בלבד. ויש להבין מהי הזיקה שבין חנוכה לתלמוד תורה?

האור, כפי שביררנו, נברא בכ"ה באלול ונאמר בו "ויהי אור". ויש בו רמז לחנוכה, שכן הפועל "יהי" בגימטריא כ"ה, והביטוי "אור" הוא התיבה ה-כ"ה מתחילת התורה. זה רמז להתגברות האור בכ"ה בכסליו, ומחזק את הקשר בין חנוכה, כ"ה בכסליו ובין התורה: שהרי האור נגזר בתורה, והתגברות האור מתרחשת בכ"ה בכסליו, וביום זה נכנסו החשמונאים להיכל - כלומר התחיל מחדש התהליך (שהחל במשכן) של חשיפת האור שנגזר, ואורה זו תורה - ולכן הלומד תורה בחנוכה, מגלה את האור הזה.

לפיכך י"ל שזוהי כוונת החת"ס, שאמר שיש עניין מיוחד של ת"ת בימי החנוכה, שבו נמסרו רזי תורה למשה, שיש לומר שאור זה בו זכה משה הוא האור שגרם לו לגילוי רזי התורה, וזהו האור המזוהה באופן מיוחד עם חנוכה. ובדומה אמרה הגמרא, "הרגיל בנר, הויין לו בנים תלמידי חכמים" (שבת כג ע"ב); ופירש רש"י, "הרגיל בנר מצוות כגון שבת, חנוכה", והיינו שנר שבת וחנוכה - משפיעים אור של תורה. וכן ביאר הנצי"ב בתחילת פרשת בהעלתך: "תכלית מעשה המנורה היא שתהיה זכות ההדלקה פועלת להשוקדים על התורה להשיג את האור הגנוז בה וגם להשרות את השכינה בשפע הגלוי" (העמק דבר, במדבר ח, ד).

בין מלכות יון ומלכות שמים

ועדיין פש גבן לברורי, מדוע היננים נאבקים נגד התורה.

המהר"ל מציין במספר מקומות שישנה נקודת השוואה בין ישראל ובין יון - החכמה. המושג "חכמה יוונית" רווח במקומותינו, ואולם ישנו הבדל מהותי בין חכמת יון, שהיא חכמה אנושית, ובין חכמת ישראל, שהיא תורה אלוקית. ההבדל אינו מתמצה רק בעובדה שאנו קיבלנו את התורה מהקב"ה בסני, אלא גם בתפיסה הרעיונית של החיבור עם "נותן התורה". התורה מחוברת תמיד - בעבר, בהווה ובעתיד - אל נותן התורה, וכאשר אדם עוסק בתורה הוא מחובר לאלוקים, וכדברי אדמו"ר הזקן שהוא "כמחבק את המלך" (תניא פ"ד). הרב סלוביץ'יק, אמר באחת מדרשותיו, שכשהוא עוסק בתורה, יש לו הרגשה שהקב"ה נמצא מאחוריו מציץ מעבר לכתפיו לראות במה הוא עוסק, ומלווה אותו בעיונו.

ואולם אין זו רק תחושת קירבה אלוקית, אלא מציאות של דביקות - "ובו תדבק" (דברים י, כ). על פסוק זה דרשו חז"ל: "מה הוא רחום - אף אתה היה רחום..." (מסכת סופרים, פרק ג הלכה ז), ללמדך שמגמת התורה היא להשפיע על האדם ועל אישיותו. זוהי "תורה פועלת", משפיעה, עד כדי כך שמידות האדם ידמו למידות הקב"ה. התורה איננה רק דבר אינטלקטואלי, אלא משפיעה על מכלול האישיות של לומדיה. ועל כך אמרו חז"ל, "עה"פ"מלכה ושריה בגויים אין תורה" - "אם יאמר לך אדם יש חכמה בגויים - תאמין, יש תורה בגויים - אל תאמין" (איכ"ר ב, יג); ועל כן מלחמת יון בישראל שונה משאר המלחמות של אומות העולם.

מאז ומתמיד נרדפנו על ידי שונאינו. יש שביקשו את גופנו, וערכו מלחמת השמדה, ויש שביקשו את רוחנו ונשמתנו, וזוהי מלחמת שמד. על מלחמות אלו המליץ הרמב"ם באיגרת תימן את הפסוק בישעיהו, "כל כלי יוצר עליך לא יצלה, וכל לשון תקום איתך למשפט תרשיעי" (ג, ח). ה"כלי" - הוא מלחמה נגד הגוף, והוא מרמז על ניסיונות להשמיד את ישראל באמצעות החרב, ואילו ה"לשון" היא מלחמת תרבות. המאמץ "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" הוא מלחמת התרבות של יון - הניסיון לבטל את הייחוד הישראלי. ומהו הייחוד של עם ישראל?

בזה דן המהר"ל בהקדמתו ל"תפארת ישראל". המהר"ל מביא תחילה את הגמרא בנדרים העוסקת בשאלת הנביא "על מה אבדה הארץ" (ירמיה ט, יא), ובתשובת ה', "על עוזבם את תורת" - "שאינ מברכין בתורה תחילה" (פא, ע"א). ותמה, וכי רק מפני שלא בירכו בתורה חרב הבית, הרי מצאנו מקורות אחרים בחז"ל שהבית חרב בגלל ג' עבירות חמורות? ולכן ביאר המהר"ל; שתורה איננה חכמה, "ויסוד הדברים הוא שכל שהוא סיבה למציאותו, הוא גם סיבה לקיומו", והיינו שכל מי שיוצר דבר מסויים עליו לדאוג גם להמשיך קיומו*. הקב"ה הוא הסיבה לבריאה, וממילא הוא גם הסיבה לקיום הבריאה. והם הם הדברים אף ביחס לתורה (ור' ספורנו ריש פרשת וארא).

הקב"ה לא נתן את התורה בעבר נתינה חד פעמית, אלא בכל רגע ורגע הוא מחובר אל התורה, וממילא - ללא חיבור עם הקב"ה, אי אפשר לתורה להתקיים. לגבינו משמעות החיבור לנותן התורה מחייבת להיות ירא שמים, לחוש בקירבה האלוקית ולדבקה בו - במידותיו. ואכן כאשר אדם עוסק בתורה הוא באמת דבק במקור התורה. ולכן מובא בחז"ל, שאסור לת"ח לילך ד' אמות ללא כיסוי ראש, והיינו משום ששכינה על ראשו. וכן מבואר בגמרא: "כסי רישך, כי היכי דתהוי עליך אימתא דשמיא" (שבת קנו ע"ב). הרי מבואר שהמשמעות הנוקבת של "לא בירכו בתורה תחילה" היא - ניתוק מהקב"ה.

וזוהי נקודת ההבדל המהותית בין תורת ישראל ובין חכמת יון. כאשר רואים חכם מחכמי אומות העולם, מברכים "ברוך שנתן מחוכמתו לבשר ודם", ואילו על חכם מחכמי ישראל מברכים "שחלק מחוכמתו ליראיו". ברכה זו על חכם מישראל כוללת שני עניינים: א. ה' חלק מחוכמתו, כביכול - ה' נתן חלק ממנו ליראים, וכמו שנאמר "כי חלק ה' עמו" (דברים לב, ט), שאנו חלק מהקב"ה ממש. וכמ"ש הרמב"ן עה"פ "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז), "ומאן דנפח מדיליה נפח", דהיינו שה' נתן נשמת חיים משלו, וכן נתן ה' מחוכמתו ליראיו. ב. חלק זה היא ליראיו, והיינו רק ליראיו ולא לכל בשר ודם.

* גם בעל התניא מביא, שמחד גיסא נאמר "בדבר ה' שמים נעשו" (תהלים לג, ו), היינו שהבריאה כולה נבראה בדבר ה'; ומאידך גיסא נאמר "לעולם ה' דברך ניצב בשמים" (שם קיט, פט), היינו שהקב"ה ממשיך לדאוג לקיומה של הבריאה. כלומר, הבורא אחראי לבריאתו.

והנה, על הפסוק "ובלב כל חכם לב נתתי חכמה" (שמות לא, ו) דרשו חז"ל: "יהב חכמתא לחכימין" (דניאל ב, כא), שאין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה (ברכות נה ע"א). והקשו על כך, אם כן הוא, מניין מגיעה החכמה הראשונה? וביאר בספר "נפש החיים" (שער ד, פ"ה), שהחכמה הראשונה היינו יראת שמים, וכמו שנאמר באיוב "הן יראת א-דני היא חכמה" (כח, כח). וכן שנינו באבות, אם אין יראתו קודמת לחכמתו - אין חכמתו מתקיימת (אבות ג, ט).

לעומת תורת ישראל, מייצגת תרבות יון את החכמה הרציונלית, האנושית, והיא אינה קשורה כלל וכלל למידותיו ולאישיותו של האדם.

[וגם בחנוכה, מבאר האר"י, הן מאירות י"ג מידות של רחמים, והן המידות שאדם דבק באמצעותם בריבונו של עולם; ולכן פרצו היננים י"ג פרצות בחומה כנגד י"ג מידות של רחמים.]

בין מלכות לתורה, בין יהודה ליששכר

בימי החנוכה אנו קוראים בפרשת הנשיאים: "ויהי המקריב ביום הראשון... נחשון בין עמינדב למטה יהודה... ביום השני הקריב נתנאל בן צוער נשיא יששכר" (במדבר ז, יב-יח). ודרשו חז"ל, "למה נאמר בו ביששכר 'הקריב' (יותר מבשאר השבטים) - כאילו הוא הקריב תחילה (הראשון לכולם). ועוד אמרו שם שנשיא יששכר הקריב ע"ש התורה, "לפי שהם אהבו את התורה יותר מכל השבטים שנאמר 'ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים' (דה"א יב, לב)" (במד"ר יג, טו). וצ"ע, אם יששכר אכן היה ראוי להקריב תחילה - מדוע באמת לא הקריב ראשון?

וביאר מרן רה"י הרב ח"י גולדוויכט זצ"ל, שמלך מצויין במידה היראה, "יָרָא אֶת ה' בְּנֵי וְמִלֶּךְ" (משלי כד, כא) והיינו, המליכהו עליך, שכל מי שהוא ירא מהקב"ה, סופו ליעשות מלך. ובזוהר מובא, שמלך היינו ר"ת "לית מגרמיה כלום", רצונו לומר שהמלך צריך לבטל את עצמו כלפי הקב"ה וכלפי עם ישראל, דאל"ה יש לחוש שהוא עשוי לקלקל (זוהר תולדות, קמ ע"א). ואכן מצינו, שיהודה הודה במעשה תמר ואמר "צדקה ממני" (בראשית לח, כו), ולכן זכה למלכות. ובמסכת שבת דרשו עה"פ בישעיהו "והיה אמונת

עתֵיך חוֹסֵן ישועות חכמה ודעת" (לג, ו), שהפסוק מתייחס לששת סדרי המשנה. וסיימו שם "ואפילו הכי אי יראת ה' היא אוצרו - אין, אי לא - לא. משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעליה, הלך והעלה לו. א"ל עירבת לי בהן קב חומטין? א"ל לאו, א"ל מוטב אם לא העלית" (שבת לא ע"א). מובן לכן, שמתחילה יש צורך לערב קב חומטין כדי לשמור על החיטין, אך לאחר שכבר העלה - שוב אינו מועיל. וכך בנידוננו, יששכר למד תורה יותר מכל השבטים, ולכן זכה להקריב אחרי יהודה; שכן יהודה בחינתו היא מלכות, שהיא בחינת יראת שמים, והוא קב החומטין הקודם לחיטים, וכך יהודה קודם לתורתו של יששכר.

באופן אידיאלי תורה קודמת לכול, אך באופן מעשי אם אין יראה, אין תורה; כשם שלולא קב החומטין אין קיום לכל האוצר - ולכן יהודה מקריב תחילה, אך באמת נחשב כאילו יששכר הקריב תחילה, שכן באידיאל יששכר קודם לו. נמצינו למדים, שזהו יחודה של תורת ישראל: "שחלק מחכמתו ליראיו" דייקא. תורת ישראל קשורה בקשר אמיץ ביראת שמים, ואילו חכמת יון היא חכמה אנושית, רציונלית אשר אינה קשורה למידות האדם, ולכן בין חכמי יון המפורסמים היו אנשים שפלים ביותר, ולא ראו בכך שום סתירה לחכמתם.

לפיכך מובן רצונם של היִנָּנים לתרגם את התורה ליוונית ולהופכה ככל חכמות העולם. כמו כן מובן, שאחת מגזרות היִנָּנים היתה "כתבו לכם על קרן השור אין לנו חלק באלוקי ישראל" (בר' ב, ד). שכן יסוד מלחמת יון בישראל היה לגרום שהתורה לא תהיה חלק מאלוקי ישראל, שכן שעיקר שאיפתם ומגמתם היו לבטל מחכמת ישראל את הפן האלוקי של "חלק מחכמתו ליראיו", כדי שחכמת ישראל תהיה כיתר חכמות האומות.

קיתון אחד ובי' המקדש שמו

עדיין שומה עלינו לברר, מהו הקשר בין מלחמת היִנָּנים בתורת ישראל ובין ביהמ"ק. מדרש שמות רבה דורש את הפסוק "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם": "משל למלך שהיתה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה. ביקש לילך לארצו, וליטול את אשתו. אמר לו המלך, בתי שנתתי לך יחידתי

היא, לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך אל תטלה איני יכול, לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיתון אחד עשה לי, שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל, נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי, שאדור בתוכו, שנאמר 'עשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' (שמו"ר לג, ה).

המשל ברור, המלך אינו יכול להיפרד מבתו, אך גם אינו יכול למנוע מחברו לשאתה. אך הנמשל צריך עיון: מהי המשמעות שהקב"ה אינו יכול לפרוש מן התורה, והרי "אמר ר' זירא... בא וראה שלא כמידת הקב"ה מידת בשר ודם, מידת בשר ודם אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב ולוקח שמח; אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל ושמח שנאמר 'כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו' " (ברכות ד, ע"ב). והביאור הוא, שבמתן תורה הקב"ה נתן את עצמו לעם ישראל, וכפי שדרשו חז"ל 'אנוכי' - נוטריקון א נא נפשי כתיבת י היבת" (שבת קה, ע"א). ואם כן הוא, עולה לכאורה שהקב"ה כלל אינו פורש מן התורה ומה פשר דברי המדרש "לפרוש הימנה איני יכול"? ואם אכן הקב"ה פורש מן התורה - מהו התיקון לכך בבנין ביהמ"ק?

אולם ע"פ יסוד הדברים שהנחנו לעיל, הדברים מיושבים היטב. פרישה מן התורה משמעה שאדם לומד תורה ללא יראת שמים, כחכמה עצמאית, ללא קירבה אלוקית; וכדי למנוע מצב זה, הקב"ה מבקש את ביהמ"ק כנקודת חיבור בין התורה ובין נותן התורה. שכן המקור ליראת שמים הוא ביהמ"ק, השוכן על הר המוריה, ששם ירדה יראה לעולם; וכן נאמר לאברהם בעקדה: "עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה" (בראשית כב, יב). מטעם זה יש לאכול את המעשר שני בירושלים, "למען תלמד ליראה את ה' אלוקיך" (דברים יד, כג). ונעייין בזה בדברי התוספות במסכת בבא בתרא (כא ע"א) על דברי הגמרא, שהתקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים, כמו שנאמר 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים' (ישעיהו ב, ג). וזה לשונם: "לפי שהיה רואה קדושה גדולה וכוהנים עוסקים בעבודה היה מכוון לכו יותר ליראת שמים וללימוד תורה כדדרשינן בספרי 'למען תלמד ליראה' וכו' - גדול מעשר שני שמביא לידי תלמוד, לפי שהיה עומד בירושלים

עד שיעכל מעשר שני שלו, והיה רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים ובעבודה היה גם הוא מכוון ליראת שמים ועוסק בתורה" (ד"ה כי מציון).

וכן דרשו חז"ל עה"פ "נורא אלוקים ממקדשיך" (תהילים סח, לו); שע"י שהקב"ה בכבודו נמצא במקדש - הריהו "נורא", שכן מן הכבוד השוכן במקדש ילמדו ישראל יראת שמים (זבחים קטו, ע"ב). השראת השכינה במקדש היא - הקיתון האחד שיעשו ישראל להקב"ה, והוא הערובה לשמירת תורה בישראל. וכאשר לא בירכו בתורה תחילה, ע"פ הסברו של המהר"ל, וניתקו בין התורה לבין נותנה - חרב הבית ואבדה הארץ.

וביאר הרמב"ן בריש פרשת תרומה: "וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני (בגלוי) שוכן עליו בנסתר, כמ"ש 'וישכון כבוד ה' על הר סיני' (שמות כד, טז). וכן כתוב במשכן 'וכבוד ה' מלא את המשכן' (שמות מ, לד)" (רמב"ן, שמות כה, ב). ויעוין שם שהרמב"ן האריך בהשוואה בין סיני ובין המשכן, מפני שהמשכן הוא ההמשך הישיר של מתן תורה. ולכן פרשת משפטים סמוכה לפרשת תרומה, שכן היא מסיימת בעניין מעמד הר סיני והברית, ומיד בסמוך פותחת פרשת תרומה במצוות המשכן.

ולכן הסנהדרין הגדולה שכנה בלשכת הגזית שבביהמ"ק. ולפיכך מסיימים כל תפילה בבקשה, "יה"ר שיבנה ביהמ"ק... ותן חלקנו בתורתך", ללמדנו שחלקנו בתורה מותנה במידת יראת השמים המתבטאת בבנין ביהמ"ק. כלומר, ש"חלקנו" שהוא בחינת "חלק ה' עמו" (דברים לב, ט), ואשר "חלק מחכמתו ליראיו" (ברכות נח ע"ב) יתממש בבניין המקדש, בהשכנת השכינה, ובריבוי יראה ע"י השכנת כבוד ה'.

בבית המעורר ליראת שמים, וגורם לעולי הרגל לגלות את האור הגנוז בולטת בייחודיותה המנורה. כפי שנתבאר, המנורה מלמדת אותנו על גילוי האור הגנוז בתורה, ולכן כותב הנצי"ב שכאשר רצה משה רבינו לפלפל בתורה היה עומד ומביט במנורה. שכן שבעת קני המנורה רומזים לשבע החוכמות, והמנורה היא עיקר תורה שבעל פה. ולכן נהגו לומר למשמע דבר חכמה "כפתור ופרח", שהם חלקי המנורה המבטאת את החכמה. ובמסכת שבת מבואר שהמנורה נקראת "מנורת העדות" כי עדות היא לבאי עולם ששכינה שורה בישראל (כב ע"ב), ופירשה הגמרא שם שבנר

המערבי. היה הכהן מתחיל להעלות את האש ובו היה מסיים. ללמדנו, שהמנורה שמסמלת את התורה והאור הגנוז בה - מלמדת גם ששכינה שורה בישראל.

נמצינו למדים, שמאבקם של היננים כוון נגד החכמה הישראלית המיוחדת, המחוברת לנותן התורה; ולכן מובן שהם ביקשו להרוס את בית המקדש המהווה המשך ישיר למעמד הר סיני, ומובן גם פשר מאבקם של היננים נגד המנורה, אשר היא עדות על השראת שכינה בישראל. שכן עיקר מלחמתם נועדה נגד התורה האלוקית ונגד האור הגנוז בתורה האלוקית. וכדי להבליט את תרבותם האנושית וחכמתם הרציונלית גזרו היננים על ישראל "כתבו לכם על קרן השור אין לנו חלק באלוקי ישראל".

קרן השור וחוקת התורה

מהו עניינו המיוחד של השור?

יש מפרשים, שהכוונה היא ליוסף, שעליו נאמר "בכור שורו הדר לו" (דברים לג, ח). שכן אצל יוסף מצויה נקודת ההשואה לאומות העולם. יוסף מציין את האוניברסליות שביהדות, את הצד השווה בין ישראל לאומות, ולכן לקחו היננים את יוסף כדוגמה ליהודי, שע"פ הבנתם דגל בשיתוף פעולה עם האומות; וקרן השור היא הזועקת "אין לנו חלק באלוקי ישראל". אולם - ע"פ דרכנו - אנו נבאר ע"פ המהר"ל, שקרן השור מסמל את חטא העגל: היננים ביקשו להזכיר ולעורר את חטא העגל.

הריה"ל מבאר ב"כוזרי", שחטא העגל לא נבע ח"ו מכפירה בה', אלא יסוד החטא נבע מרצונם העז של ישראל לעבוד את ה', ולשם כך חיפשו "אמצעי נעבד". החטא היה בכך, שעשו מעשה שלא נצטוו עליו; והראיה שהכרובים הוצבו במשכן ע"פ ציוויו של ה'. הרי מבואר, שחטא העגל נבע מהחלטת ישראל לעבוד את ה' ע"פ חכמתם, וזה קעקע את כל יסוד התורה אלוקית. לעומתם, חכמת יון משלימה יפה עם עניין העגל כסמל לחכמה האנושית.

נמצא, שהשור (העגל) מגלה שהחכמה אינה אלוקית. ובדומה ביקשו היננים לתרגם את תורה ליוונית, כדי להוציאה מייחודיותה, מהעניין

האלוקי. ולכן מובא ש'תרגום' בגימטריא 'תרדמה', שכן התורה האלוקית היא תורת חיים, ועל כל קוצו של יו"ד ישנם תילי תילים של הלכות, והיננים ביקשו להרדים את האור הגנוז שבתורה. שכן כאשר מתרגמים את התורה ליוונית, נוטלים את חיותה של התורה, וגורמים ל"תרדמה". משל למה הדבר דומה? לאריה ששמוהו בכלוב נעול בסוגר ובריה, ואז כולם רואים שאין כל כך ממה לחשוש (ראה ספר 'התודעה', עשרה בטבת, ולקמן במאמר 'תרגום התורה וחטא העגל').

ומבואר בחז"ל שכשתרגמו את התורה ליוונית - בא חושך לעולם ג' ימים, והיה יום זה קשה לישראל כיום שעשו בו את העגל. ולדברינו - מובן היטב הקשר בין תרגום התורה ליוונית ובין חטא העגל: ריחוק מה' ומתורתו, חוסר יראת שמים, והיבדלות מהאור הגנוז.

התיקון לחטא העגל הוא מצות פרה אדומה, וכפי שדרשו חז"ל, "תבוא האם ותקנח צואת בנה" (במדבר רבה יט, ח). ומבאר בעל "בית הלוי", שחטא העגל נבע מרצונם של ישראל להביא מדעת עצמם להשראת השכינה, והתיקון לכך נעשה במשכן. לפיכך מודגש בפרשת פקודי ביחס לכל העשייה במשכן וכליו "כאשר ציוה ה' את משה" (שמות מ, יט), ללמדך, שבניגוד לעגל שנעשה ללא ציווי אלוקי אלא ע"פ חכמה אנושית, הרי שהמשכן - שבא לכפר על העגל - נעשה אך ורק ע"פ הציווי האלוקי. ושלמה המלך אמר "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" (קהלת ז, כג) והיינו - ששלמה הבין שעם כל חוכמתו האנושית הוא אינו מסוגל לירד לעומקה של התורה כולה. ולכן נאמר "זאת חוקת התורה" (במדבר יט, ב), ולא רק "זאת חוקת הפרה", שכן פרה אדומה - שהיא בחינת "חוקה חקקתי, גזירה גזרתי ואי אתה רשאי לעבור על גזירתי" (במדבר יט, ח) - מלמדת על כל התורה כולה, שהיא ג"כ בבחינת חוקה. וזוהי כוונת שלמה, שהחכים ממצוות פרה והבין, שהתורה כולה היא אלוקית, ולא אנושית (בית הלוי, סוף פרשת בא).

עתה מובן היטב רצונם של היננים להזכיר את חטא העגל, שכן מגמתם היתה "להשכיחם תורתך", והם גייסו לשם כך את חטא העגל המבטא שאין לישראל חלק באלוקי ישראל. ואכן, חטא העגל גרם לשבירת הלוחות ואף לשכחת התורה, שכן מבואר בחז"ל, שבלוחות ראשונים היו ישראל

לומדים ואינם שוכחים את תלמודם. מה שאין כן בלוחות השניים, ישראל לומדים מהם ושוכחים תלמודם.

ואולם מלבד החטא "להשכיחם תורתך" רצו היננים גם "להעבירם מחוקי רצונך", להעביר את חוקת הפרה, המהווה את התיקון של ישראל לחטא העגל. והנה נעלם מהיננים היסוד ש"אין שכחה לפני כסא כבודך", ושיש לישראל הבטחה אלוקית "כי לא תשכח מפי זרעו", ונמצא שה' לא ישכחנו, ואנו לא נשכח את התורה: "התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנוכי לא אשכחך" (ישעיה מט, טו), דרשו חז"ל מקרא זה: "אמרה כנסת ישראל: שמא תזכור לי מעשה העגל, אמר לה: 'גם אלה תשכחנה'. א"ל שמא תשכח לי גם מעשה סיני, א"ל 'ואנכי לא אשכחך' (ברכות לב ע"ב).

ויסוד הדברים מבואר בדברי המהר"ל, שהחטא בישראל הוא מקרה חיצוני, ולא מהותי. שהרי בישראל נאמר "ואתם הדבקים בה' אלוכם" (דברים ד, ז), ומאידך גיסא, נאמר "ויצמד ישראל לבעל פעור" (במדבר כה, ב). ובגמרא מבואר, "ויצמד" - כצמיד על ידי אשה (סנהדרין סד ע"א), שברצונה עונדת וברצונה מסירה. אך הדבקות האמיתית של ישראל היא בה', כשתי תמרות דבקות בטבען. וזוהי המשמעות של דרשת חז"ל: הקב"ה טוען, שהחיבור של ישראל אל העגל אינו עצמי, אינו מהותי, ולכן את זאת ה' שוכח; אך את מעמד הר סיני שבו קיבלו ישראל את התורה - ה' לא שוכח, ומשום כך "ואנכי" - "אנא נפשאי כתיבת יהיבת", המבטא את החיבור המהותי והבלתי אמצעי בין ישראל לבוראם - "לא אשכחך". ועל אף מאמץ היננים להזכיר את העגל ולבטל את התיקון של פרה אדומה, אנו מובטחים ש"ואנכי לא אשכחך".

סיכום

החנוכיה אינה רק זכר למנורה, אלא היא המשך של עבודת המנורה שהיתה במקדש. וכשם שתפקידו של אהרן הכהן היה לחשוף את האור הגנוז במנורה העליונה - כך מוטל על כל מי שמדליק את החנוכיה במשך הדורות לחשוף ולגלות את האור הגנוז בחנוכיה שעל פתח הבית. כך דרשו חז"ל, כשחלשה דעתו של אהרן, כשראה שהנשיאים כבר הביאו

את כל הקרבנות לחנוכת המשכן. "אמר לו הקב"ה, 'חייך שלך גדולה משלהם, שאתה מדליק ומטיב את הנרות" (רש"י, במדבר ח, ב). ושאל הרמב"ן בריש פרשת בהעלותך, הרי כשאין מקדש ובטלים כל הקרבנות, בטלה גם הדלקת המנורה - וא"כ במה נחמו הקב"ה לאהרן? והשיב הרמב"ן, שאין הכוונה למנורה שבמקדש, אלא למנורת החנוכה שנוהגת אף לאחר החורבן (רמב"ן, במדבר ח, ב).

וכן כתב הבני יששכר, שבכל חנוכה בשעת הדלקת הנרות מתגלית הארה מן האור הגנוז, והוא אורו של משיח (בני יששכר, חודש כסליו-טבת, מאמר ב, ועוד), והאריך הרב להביא רמזים למהות ההדלקה של נרות חנוכה. בפסיקתא נאמר שהאור נגנז רק לאחר ששימש ל"ו שעות (פסיקתא רבתי, מו), ולכן אנו מדליקים ל"ו נרות בחנוכה כמנין השעות, שהאיר אותו אור. וכיון שאמרו חז"ל שהאור נגנז בתורה ובצדיקים, לפיכך מקובלים אנו שישנם בעולם ל"ו צדיקים נסתרים, וז"ש 'ויהי אור' - אלו מעשיהם של צדיקים" (בר"ר ב, ה); וכן בתלמוד הבבלי ישנם ל"ו מסכתות (במשנה ישנם שישים מסכתות), ול"ו פעמים מוזכר בתורה נר, אור, מנורה. וכל מהותו של החג רמוזה בשמו של החודש "כסלו" = כס-ל"ו, שהאור שימש ל"ו שעות טרם נתכסה, והדלקת הנרות הוא מאמץ לחשוף את האור הנסתר. ועל כן מובן הטעם לכך, שמדליקים את החנוכה שעל פתח הבית מבחוץ, שכן זהו המשך של הדלקת מנורת המקדש, אשר עניינה חשיפת האור והפצתו בחוץ דרך החלונות "שקופים אטומים" כדי להרבות את האור מחוץ למקדש.

וכן כותב הרב חרל"פ (מועדי הראיה, חנוכה, עמ' קסו): "נרות החנוכה הם זכר למנורת ביהמ"ק, ופעלו אז הכהנים הקדושים להעלות את כל ישראל למדרגת כהנים, שתהיה גם המנורה שבפתח כל בית בישראל בכל מקום שהוא כמנורת בית המקדש, וכל אחד מישראל העומד ומדליק את הנרות הרי הוא ככהן המדליק את נרות הקודש בבית המקדש".

ובסידורו של ר' יעקב עמדין מובא נוסח "יהי רצון" המבטא את שאיפתנו לכך, שאור המנורה יסייע לנו לגלות את אור התורה ע"פ המבואר שכל התכלית של המנורה הוא חשיפת האור הגנוז בתורה.

וע"ע ב"העמק דבר" לנצי"ב בפרשת נשא ובפרשת בהעלותך ביחס

למושג "מלחמתה של תורה" - שמבואר שהאמצעי הטוב ביותר כדי לנצח במלחמות ישראל הוא בלימוד התורה, וזהו מה שראה זכריה בחזונו את לומדי התורה שתכליתם היא הגנה מן המלחמות.

המנורה מסמלת את ניצחון הרוח על החומר, וז"ש בזכריה "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה'" (זכריה ד, ו), שעל כל כלי המלחמה יש לקרוא בשם ה', ובכוח התורה נגלה את האור הגנוז עד גילוי אורו של משיח במהרה בימינו, אמן.